

عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

در فدراسیون روسیه

محسن اسلامی

استادیار روابط بین‌الملل، دانشگاه تربیت مدرس

وحید حسین‌زاده*

دکتری روابط بین‌الملل، آکادمی دیپلماتیک وزارت خارجه روسیه

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۱۲ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۰۵/۱۳

چکیده

پس از فروپاشی اتحاد شوروی، فدراسیون روسیه با بحران اقتصادی فراگیر روبه‌رو بود. به‌شکلی که همه شاخص‌های اصلی اقتصادی در وضعیت بسیار نامناسب و بی‌ثباتی قرار داشت؛ اما در اواخر دهه ۱۹۹۰ با اجرای اصلاحات اقتصادی گسترده نه تنها تا حدود زیادی موفق به کنترل بحران شد؛ بلکه توانست موفقیت‌های چشمگیری در جذب سرمایه‌گذاری خارجی به دست آورد. نگارندگان با این فرضیه که «مدل جذب سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه مبتنی بر اصلاح دو عامل سیاست‌گذاری اقتصادی و ساختار اقتصادی بوده است»، پژوهشی انجام دادند که نتایج آن در این نوشتار آمده است. این نوشتار تلاش دارد به این پرسش اصلی پاسخ دهد که «تصمیم‌گیران در روسیه چه سیاست‌هایی را در پیش گرفتند که اقتصاد بحران‌زده پس از فروپاشی اتحاد شوروی، توانست حجم بالای سرمایه‌گذاری خارجی را پس از دهه ۱۹۹۰ جذب کند؟» نتایج این نوشتار، فرضیه را تقویت کرد و نشان‌دهنده تأثیر دو متغیر «سیاست‌گذاری اقتصادی» و «اصلاح شاخص‌های کلان اقتصادی» بر پویایی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه از آغاز قرن بیست‌ویکم است. نویسندگان با روشی توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع روسی، فارسی و انگلیسی و به‌ویژه با تکیه بر اسناد و قوانین بالادستی فدراسیون روسیه و آمارهای رسمی اقتصادی سعی کرده‌اند تا پرسش اصلی نوشتار را پاسخ دهند. بررسی مدل فدراسیون روسیه در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، شاید بتواند به تصمیم‌گیران جمهوری اسلامی ایران برای جذب بهتر سرمایه‌گذاری خارجی کمک کند.

کلیدواژه‌ها

اصلاحات اقتصادی، اقتصاد کلان، ساختار اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی، سیاست‌گذاری اقتصادی، فدراسیون روسیه.

مقدمه

اقتصاددانان موتور رشد و توسعه اقتصادی را «سرمایه» می‌دانند. به عقیده آنان جذب سرمایه با هدف پشتیبانی از طرح‌های مولد و زیرساختی از جمله عوامل مهم در رشد اقتصادی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه به حساب می‌آید (Murphy and Topel, 2016: 103). در این میان، نقش سرمایه خارجی برای تأمین مالی طرح‌های کلان اقتصادی برجسته است. در زمینه تأثیر مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی، نظریه‌های مختلف اقتصادی وجود دارد. به باور اقتصاددانان تأثیرهای مثبت جذب سرمایه خارجی برای کشورهای کمتر توسعه‌یافته و نیز کشورهایی که به دلایل مختلف با کمبود سرمایه روبه‌رو هستند، مشهودتر است (Al-Imran and Al-Imran, 2014: 25).

اقتصاد فدراسیون روسیه در سال‌های پس از فروپاشی دچار بحران‌های متعدد بود، که نبود سرمایه، تورم فزاینده و رکود شدید حاکم بر ساختار اقتصادی مهم‌ترین آن‌ها را تشکیل می‌داد (Dutkevich, 2009: 117). آثار اقتصادی مثبت جذب سرمایه خارجی، سیاست‌گذاران اقتصادی این کشور را راضی کرد تا با اصلاح بنیادین قوانین و بهبود شاخص‌های مؤثر بر جذب سرمایه خارجی، راه را برای جذب این سرمایه‌ها هموارتر کنند. این اصلاحات در سال‌های پایانی دهه ۱۹۹۰ آغاز شد و آثار اقتصادی آن به مرور در سال‌های ابتدایی قرن بیست و یکم ظاهر شد (Пєфтїев, 2012: 52). این تغییرها علاوه بر بهبود کلی شرایط اقتصادی کشور سبب افزایش جذب سرمایه خارجی نیز شدند. روند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه بعد از سال ۲۰۰۰ با شیب تند افزایش پیدا کرد تا جایی که این کشور با جذب سرمایه‌ای بالغ بر ۱۷۰/۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۳ (Давлєтoвa, 2014: 55) توانست گامی بلند برای تأمین مالی طرح‌های کلان اقتصادی خود بردارد. شاید شرایط کنونی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران پس از گذر از یک دوره سخت تحریم، بی‌شبهت به اقتصاد روسیه در دهه ۱۹۹۰ نباشد، به‌ویژه که درآمدهای حاصل از فروش نفت به دلایل مختلف کاهش یافته است و کشور تلاش زیادی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در بخش‌های مولد و صنعتی دارد. از این‌رو بررسی مدل جذب سرمایه‌گذاری خارجی روسیه، شاید بتواند راهکارهای مفیدی برای مسئولان و صاحب‌نظران اقتصادی در این زمینه فراهم آورد.

این نوشتار تلاش می‌کند به این پرسش پاسخ دهد: «تصمیم‌گیران در روسیه چه سیاست‌هایی را در پیش گرفتند تا اقتصاد بحران‌زده پس از فروپاشی، توانست حجم بالای سرمایه‌گذاری خارجی را پس از دهه ۱۹۹۰ جذب کند؟» پرسش‌های فرعی پژوهش بدین شرح است:

- عوامل جذب سرمایه خارجی به صورت کلی چیست؟
 - روند جذب سرمایه خارجی در فدراسیون روسیه به چه صورت بوده است؟
 - اصلاحات اقتصادی فدراسیون برای جذب سرمایه خارجی چه بوده است؟
 در این نوشتار نویسندگان این فرضیه را به آزمون گذاشتند: «اصلاحات اساسی که فدراسیون روسیه از میانه دهه ۱۹۹۰ در زمینه قوانین بالادستی و نیز بهبود ساختارهای اقتصادی انجام داده است، عوامل اصلی جذب سرمایه خارجی به حساب می‌آیند.» برای پاسخ به پرسش اصلی، در چارچوب مفهومی - نظری، پس از ارائه تعریفی از مفاهیم اصلی و بررسی تأثیرهای سرمایه‌گذاری مستقیم بر اقتصاد کشور میزبان، عوامل تأثیرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی واکاوی شد. در ادامه پس از بررسی موفقیت‌های روسیه در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، اقدام‌های این کشور برای جذب این سرمایه بازخوانی شد.
 شایان توجه اینکه زمان این نوشتار سال ۱۹۹۱ یعنی شکل‌گیری فدراسیون روسیه تا پایان سال ۲۰۱۳ است. چراکه با آغاز بحران اوکراین در انتهای سال ۲۰۱۳ و اوج‌گیری آن در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵، اقتصاد روسیه در تأثیر عوامل خارجی مانند تحریم‌های غرب و افت شدید ارزش روبل، از حالت طبیعی خود خارج شد و روند جذب سرمایه با مشکل جدی روبه‌رو شد.

چارچوب مفهومی - نظری

الف) تعریف مفاهیم اساسی

از نظر مفهومی اقتصاددانان به «انتقال وجوه یا مواد از یک کشور به کشور دیگر برای استفاده در تأسیس یک بنگاه اقتصادی در ازای مشارکت مستقیم یا غیرمستقیم در عواید آن» (Rieneld, 1985: 246) سرمایه‌گذاری خارجی می‌گویند. سرمایه‌گذاری خارجی از مهم‌ترین شیوه‌های تأمین مالی خارجی به روش غیروام‌گرفتن است. بدین دلیل است که امروزه بسیاری از کشورهای در حال توسعه، سرمایه‌گذاری خارجی را به‌عنوان یکی از منابع مهم در توسعه اقتصادی‌شان در نظر گرفته‌اند و بسیاری از طرح‌های اقتصادی خود را با بهره‌گیری از این روش اجرا می‌کنند.

از جنبه نظری در یک تقسیم‌بندی کلی سرمایه‌گذاری خارجی^۱ به دو دسته تقسیم می‌شود: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۲ و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی^۳ (Wu and Li, 2012: 645). صندوق بین‌المللی پول سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را چنین تعریف کرده است:

1. Foreign Investment
2. Foreign direct investment
3. Foreign portfolio investment

«سرمایه‌گذاری مستقیم با هدف به‌دست‌آوردن منافع طولانی‌مدت توسط یک شخصیت حقیقی یا حقوقی مستقر در یک اقتصاد معین» (Wafu, 1998: 3). سازمان همکاری و توسعه اقتصادی با تفصیل بیشتری از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تعریفی ارائه کرده است: «سرمایه‌گذاری که با هدف ایجاد روابط اقتصادی مستمر و اعمال نفوذ مؤثر و مدیریت در این موارد صورت می‌گیرد: ۱. ایجاد یک شرکت با مالکیت کامل، تأسیس مؤسسه فرعی، تأسیس شعبه و تملک دارایی کامل یک شرکت موجود؛ ۲. مشارکت در یک شرکت جدید یا موجود» (Bradlow and Escher, 2000: 93)

اما سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی یا سرمایه‌گذاری پورتفولیو به آن دسته از سرمایه‌گذاری گفته می‌شود که اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی به‌صورت خرید اوراق قرضه یا سهام از یک مؤسسه یا شرکت مالی بدون آنکه به‌شکل مستقیم در امر سرمایه‌گذاری شرکت کنند، سرمایه خود را در اختیار کشور میزبان قرار می‌دهند (Sarkar, 1976: 7). به‌صورت کلی می‌توان گفت، برخلاف سرمایه‌گذاری غیرمستقیم که در جست‌وجوی منافع زودبازده است، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در پی منافع درازمدت است.

ب) تأثیرهای سرمایه خارجی بر اقتصاد کشور میزبان

باید توجه داشت که دولت‌ها با هدف‌های متفاوتی در جذب سرمایه خارجی تلاش می‌کنند. اگرچه «تأمین مالی» محوری‌ترین هدف جذب سرمایه است؛ اما اقتصاددانان مواردی چون ورود فناوری‌های جدید، گسترش فرهنگ بهره‌وری سرمایه، دسترسی به بازارهای بین‌المللی و افزایش ظرفیت اشتغال (Dhrifi, 2015: 390) را از دیگر انگیزه‌های این مسئله می‌دانند. همچنین در مورد ارتباط میان رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی، مطالعات گسترده و عمیقی در علم اقتصاد و توسعه انجام شده است. بر اساس مدل‌های رشد نوکلاسیک،^۱ باور این است که سرمایه‌گذاری خارجی تنها می‌تواند در کوتاه‌مدت و از راه افزایش سرمایه فیزیکی به رشد اقتصادی کشور میزبان منجر شود؛ اما در بلندمدت تأثیر زیادی بر آن ندارد؛ زیرا به باور آنان رشد بلندمدت، محصول رشد نیروی کار و فناوری است که سرمایه‌گذاری خارجی تأثیری در این دو عامل ندارد (Al-Imran and Al-Imran, 2014: 4). اما از دهه ۱۹۸۰ به بعد با مطرح‌شدن نظریه‌های رشد درون‌زا^۲ این ادعا طرفداران زیادی پیدا کرد که از میان سرمایه‌های خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نسبت به سرمایه داخلی تأثیرهای مثبت بیشتری بر رشد اقتصادی دارد. در این مدل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با تأثیر بر مواردی

1. Neoclassical Growth Model
2. Endogenous Growth Theory

چون توسعه سرمایه انسانی، تحقیق و توسعه، بازارهای مالی و نیز ایجاد آثار سرریز^۱ سبب رشد اقتصادی می‌شود (Kurtishi-Kastrati, 2013: 61).

همان‌گونه که جریان اصلی مکتب‌های اقتصادی پس از دهه ۱۹۸۰ بر تأثیر مثبت سرمایه مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی تأکید داشتند، تصمیم‌گیران اقتصادی فدراسیون روسیه نیز در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ جذب سرمایه مستقیم خارجی به‌عنوان یکی از راهکارهای رشد اقتصادی را در دستور کار قرار دادند. تأییدکننده این ادعا، نخست تلاش دولت برای اصلاح اساسی قوانین مربوط با سرمایه‌گذاری خارجی است؛ دوم افزایش چشمگیر جذب سرمایه خارجی در فدراسیون روسیه. در ادامه این موارد را بررسی می‌کنیم.

ج) عوامل جذب سرمایه‌گذاری خارجی

آمارها نشان می‌دهد که از پایان جنگ سرد تا به امروز، ارزش جهانی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با وجود نوسان در برخی سال‌ها افزایش چشمگیری داشته است و از رقم ۲۰۰ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۳ به رقم ۱/۲۳ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۵ رسیده است (UNCTAD, 2015: 2). در اقتصاد، حرکت سرمایه^۲ تابع عوامل متعددی است. بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران علم اقتصاد، عوامل مختلفی بر این حرکت تأثیرگذار هستند؛ اما به‌صورت کلی عوامل جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد:^۳

۱. سیاست‌گذاری اقتصادی: در اینجا منظور وضع قوانین و مقرراتی است که به‌صورت مستقیم ناظر به تسهیل جذب سرمایه خارجی، تضمین اصل و سود سرمایه و تسهیلات ویژه برای سرمایه‌گذاران خارجی است. همچنین لغو یا اصلاح قوانین پیشین که مانع جذب سرمایه می‌شوند نیز در این شمار محسوب می‌شوند.
۲. ساختار اقتصادی: منظور از ساختار اقتصادی، مجموعه شاخص‌های اقتصادی است که در جذب سرمایه خارجی تأثیر مستقیم و محسوس دارند. اگرچه در یک سیستم، همه اجزا به یکدیگر مرتبط و بر یکدیگر مؤثر هستند؛ اما در اینجا فقط شاخص‌هایی مورد نظرند که تأثیر مستقیم آنان بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی مورد مناقشه اقتصاددانان نیست. ثبات اقتصادی و شاخص کسب‌وکار دو عامل مهم در جذب سرمایه‌گذاری خارجی هستند که در این نوشتار به‌عنوان عوامل ساختاری مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه بررسی شده‌اند.

1. Spillover Effect

2. Capital

۳. این تقسیم‌بندی فقط به عواملی می‌پردازد که مدیریت آن در اختیار کشور میزبان است، چه اینکه عوامل مؤثر بر حرکت سرمایه بسیار بیش از این موارد است.

الف) ثبات اقتصادی: ثبات اقتصادی به معنی وجود شرایط مطمئن و پیش‌بینی‌پذیر در کشور میزبان برای فعالان اقتصادی است؛ به گونه‌ای که سرمایه‌گذاران، درباره‌ی گردش سرمایه و بازگشت سود اطمینان نسبی داشته باشند. در شرایط نبود ثبات اقتصادی، اختصاص سرمایه به تولید با مانع روبه‌رو است و نه تنها سرمایه‌های داخلی به سوی فعالیت‌های غیرمولد، واسطه‌ای و غیرشفاف سوق می‌یابد، بلکه سبب فرار سرمایه‌های خارجی نیز خواهد شد (Taylor, 2016: 41). ثبات اقتصادی کشور میزبان، از مهم‌ترین عواملی است که سرمایه‌گذاران آن را بررسی می‌کنند. به اعتقاد بیشتر دانشمندان علم اقتصاد، مهم‌ترین شاخص‌های ثبات اقتصادی عبارت‌اند از:

- رشد تولید ناخالص داخلی

- نبود نوسان‌های زیاد در نرخ تورم

- نرخ پایین و مهارشده‌ی بیکاری (Saeedi and Miyadi, 2011: 185).

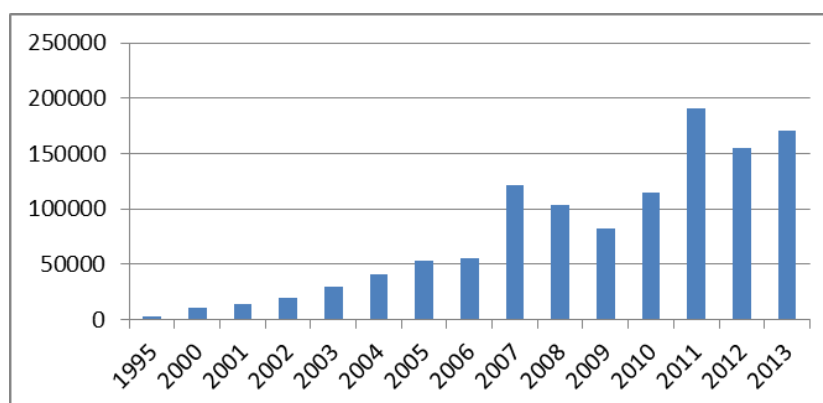
ب) شاخص کسب‌وکار: بانک جهانی در طرحی با همین نام، سالانه مجموعه‌ای از شاخص‌های مهم مربوط با کسب‌وکار را در همه‌ی کشورها بررسی می‌کند و جمع همه‌ی این شاخص‌ها را در قالب عددی با نام شاخص کسب‌وکار اعلام می‌کند. این شاخص‌ها برای همه‌ی کشور مطالعه می‌شود: شاخص شروع کسب‌وکار، شاخص گرفتن مجوزها، شاخص اشتغال، شاخص ثبت اموال، شاخص گرفتن اعتبارها، شاخص حمایت از سهام‌داران اقلیت، شاخص پرداخت مالیات، شاخص تجارت فرامرزی، شاخص لازم‌الاجرا شدن قراردادهای و شاخص پایان کسب‌وکار (Doing Business, 2016). به این دلیل که شاخص کسب‌وکار مجموع چندین معیار اساسی است، بررسی این شاخص در کشور میزبان برای سرمایه‌گذاران اهمیت ویژه‌ای دارد.

به صورت کلی می‌توان گفت: دولت‌هایی که به دنبال جذب سرمایه‌ی خارجی به صورت کلی و سرمایه‌ی مستقیم خارجی به شکل ویژه هستند، با بازنگری در این دو عامل، سیاست‌گذاری اقتصادی و ساختار اقتصادی و تلاش برای بهبود آن‌ها، روند جذب این سرمایه‌ها را تسهیل می‌کنند و به مرور از مزایای ورود چنین سرمایه‌هایی بر کل ساختار اقتصادی خود بهره‌مند می‌شوند. فدراسیون روسیه پس از فروپاشی در هر دو عامل دچار ضعف جدی بود. از یک سو قوانین موضوعه پاسخ‌گوی نیازها و ضرورت‌های اقتصادی این کشور نبود و از سوی دیگر ساختار اقتصادی و در نتیجه شاخص‌های مؤثر بر جذب سرمایه‌ی خارجی در وضعیت بدی قرار داشت؛ اما در یک دهه موفق شد تا حدود زیادی اصلاح‌هایی در این عوامل ایجاد کند و از این راه مسیر را برای جذب سرمایه‌ی خارجی هموار کند.

روند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه

فدراسیون روسیه در سال ۲۰۱۳ پذیرای ۱۷۰۱۸۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی بوده است. از این میزان ۲۶۱۱۸ میلیون دلار سرمایه‌گذاری مستقیم، ۱۰۹۲ میلیون دلار سرمایه‌گذاری غیرمستقیم و ۱۴۴۶۴۵ میلیون دلار سایر شکل‌های سرمایه‌گذاری است (ФСГС, 2014). این درحالی است که مجموع سرمایه‌گذاری خارجی، یک سال پس از فروپاشی یعنی در سال ۱۹۹۲ فقط ۸۰۰ میلیون دلار بوده است (Банк НТ, 2015).

اما جذب سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۲۰۰۰ یعنی اندکی پس از آغاز اصلاحات اقتصادی در فدراسیون روسیه سیر صعودی پیدا می‌کند. اصلاحات اقتصادی در روسیه که در اواخر دهه ۱۹۹۰ آغاز شد، هدف‌های خود را سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد، بسیج منابع مالی، اصلاح ساختار اقتصادی دولت و افزایش تحرک بخش خصوصی تعریف کرده بود (Kagarlytsky, 2009: 376). همان‌گونه که در نمودار ۱ آشکار است، به غیر از سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ که هم‌زمان با بحران مالی جهانی است، سیر جذب منابع مالی خارجی در دهه اول قرن بیست‌ویکم در فدراسیون روسیه با شتاب بسیار بالا رو به افزایش بوده است.

نمودار ۱. سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۳ (میلیون دلار)

Source: ФСГС, 2014.

البته باید توجه داشت نمودار ۱ نشان‌دهنده رشد مجموع منابع مالی با منشأ خارجی است به که ساختار اقتصادی روسیه وارد شده است. این منابع مالی شامل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (پارتنولیو)، وام‌ها و اعتبارهای خارجی و غیره است؛ اما نوشتار حاضر درصدد بررسی میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است که مطابق مسائل مطرح‌شده در چارچوب نظری، بر رشد اقتصادی تأثیر مثبت دارد.

همان گونه که در جدول ۲ بازتاب یافته است، جذب سرمایه مستقیم خارجی نیز در فدراسیون روسیه به صورت بالارونده و با شتاب تقریباً زیاد، افزایش یافته و از رقم ۴۴۲۹ میلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به رقم ۲۶۱۱۸ در سال ۲۰۱۳ رسیده و به صورت تقریبی ۶ برابر رشد داشته است.

باید توجه داشت که کشورهای پیشرفته و ثروتمند به ویژه کشورهای اروپایی از پیشتازان سرمایه گذاری در روسیه هستند. به عنوان نمونه از مجموع سرمایه گذاری های خارجی در سال ۲۰۱۳ که در جدول ۱ بیان شد، سوئیس، قبرس و انگلیس سه کشور اول سرمایه گذار در روسیه هستند. جدول ۲، سهم ۱۰ کشور اول سرمایه گذار در روسیه را در سال ۲۰۱۳ و سهم هریک را از مجموع سرمایه گذاری در این کشور نشان می دهد.

جدول ۱. سرمایه گذاری مستقیم خارجی در فدراسیون روسیه (میلیون دلار)

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳
سرمایه مستقیم خارجی	۴۴۲۹	۷۰۵۱	۱۰۰۰۰	۱۵۰۰۰	۲۰۰۰۰	۲۷۰۰۰	۳۷۰۰۰	۴۸۰۰۰	۶۰۰۰۰	۷۵۰۰۰	۹۰۰۰۰	۱۱۰۰۰	۱۳۰۰۰	۲۶۱۱۸

Source: ЦБРФ, 2013.

جدول ۲. سهم ده کشور اول سرمایه گذار در روسیه از مجموع سرمایه گذاری ها

(میلیون دلار / درصد)

کشور	چین	ایرلند	آمریکا	آلمان	فرانسه	هلند	لوکزامبورگ	انگلیس	قبرس	سوئیس
سرمایه گذاری / میلیون دلار	۵۰۲۷	۶۷۵۷	۸۶۵۶	۹۱۵۷	۱۰۳۰۹	۱۴۷۷۹	۱۶۹۹۶	۱۸۸۶۲	۲۲۶۸۳	۲۴۶۰۲
درصد	۲/۹	۴	۵/۱	۵/۴	۶/۱	۸/۷	۱۰	۱۱/۱	۱۳/۳	۱۴/۴

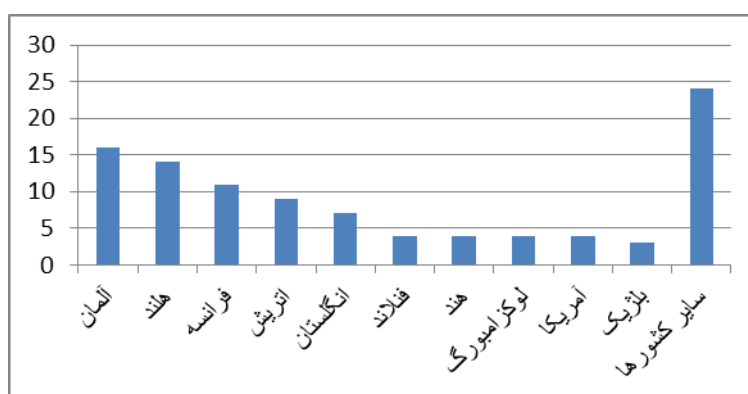
Source: ФСТС, 2014.

شایان توجه اینکه در تحلیل ارقام سرمایه گذاری خارجی، بی تردید باید به مفهوم آفشر^۱ توجه کرد. آفشر به کشورها و مناطق اقتصادی گفته می شود که در آن ها قوانین مالی و مالیاتی خاص وضع شده است. این مناطق بیشتر به دلیل نیاز شدید به سرمایه گذاری، از گرفتن مالیات چشم پوشی کرده یا ارقام بسیار اندکی دریافت می کنند (Кальней, 2010: 75). از این نظر سرمایه داران علاقه دارند تا برای فرار از مالیات های سنگین و قوانین بسته اقتصادی، سرمایه خود را از مبدأ به مناطق آفشر منتقل کنند. سرمایه داران روس نیز از این قاعده مستثنی نیستند؛ بنابراین از مجموع سرمایه هایی که به عنوان سرمایه خارجی وارد روسیه می شود، میزان شایان

1. Offshore

توجهی از آن، در حقیقت سرمایه‌هایی است که از فعالیت‌های اقتصادی داخلی ایجاد شده و به کشورهای آفشر منتقل شده است. سپس با عنوان سرمایه‌گذاری خارجی، به کشور بازگردانده می‌شود. از این جهت برای تحلیل دقیق سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه باید این ارقام را بررسی جدی کرد. به‌عنوان نمونه از مجموع سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی سال ۲۰۱۲، تقریباً ۴۰ درصد آن آفشر بوده است (Беренко, 2013: 3). نمودار ۲، سرمایه‌گذاری مستقیم در روسیه را با کسر سرمایه‌هایی نشان می‌دهد که از کشورهای آفشر وارد روسیه شده‌اند.

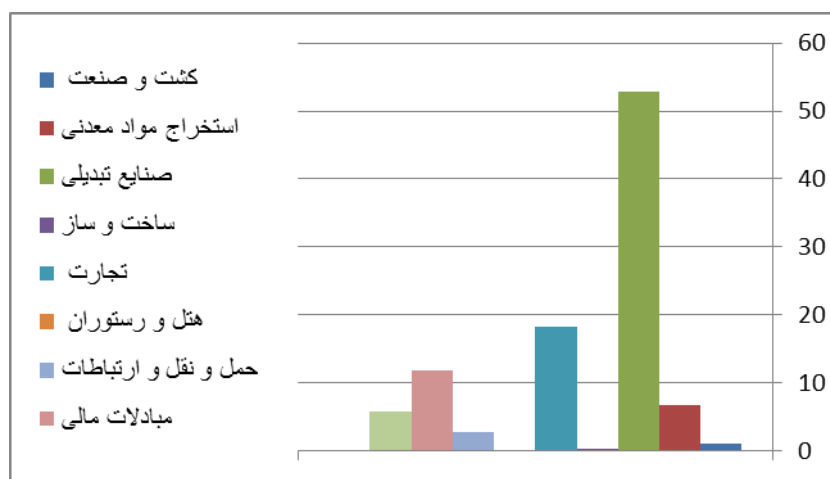
نمودار ۲. حجم سرمایه‌گذاری مستقیم در روسیه در سال ۲۰۱۳ به تفکیک کشور (۱۰ کشور اصلی) با کسر سرمایه‌های آفشر (اعداد بر حسب میلیارد دلار)

Source: Authors.

حتی با چشم‌پوشی از سرمایه‌های آفشر، همان‌گونه که در نمودار ۲ مشهود است، کشورهای اروپایی با سرمایه‌های درخور توجه در صدر کشورهای سرمایه‌گذار در روسیه قرار دارند. حضور سرمایه‌گذاران اروپایی در صدر بخش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند نشانه‌ای بر امنیت مناسب و سودده بودن سرمایه‌گذاری در فدراسیون روسیه باشد. البته نباید از نظر دور داشت که علاوه بر جذابیت‌های روسیه برای سرمایه‌گذاران خارجی، افزایش ارتباط‌های اقتصادی و تجاری با اروپا در شمار اولویت‌های سیاسی - اقتصادی مسکو قرار دارد. بنابر آیین سیاست خارجی روسیه مصوب ۱۲ فوریه ۲۰۱۳ و نیز سند چشم‌انداز ۲۰۲۰، اولویت اول سیاست خارجی روسیه، کشورهای هم‌سود و در مرحله بعد کشورهای اروپایی و نیز اقتصادهای بزرگ و در حال رشدی چون چین، هند، برزیل و... هستند و کشورهای در حال توسعه، خاورمیانه و شمال آفریقا در اولویت‌های بعدی قرار دارند (Лахина и Голикова, 2015: 403).

به صورت کلی از تحلیل آمارهای موجود می توان گفت که جذب سرمایه خارجی به شکل کلی و سرمایه مستقیم خارجی به ویژه از سال ۲۰۰۰ در روسیه روند رو به رشدی داشته و تقریباً در یک دهه چندین برابر افزایش یافته است. کشورهای پیشرفته اروپایی و آمریکا بیشترین سهم را در سرمایه گذاری در روسیه به خود اختصاص داده اند که می تواند بیانگر امنیت مطلوب سرمایه گذاری در روسیه و صرفه بالای اقتصادی آن باشد.

نمودار ۳، سهم هر یک از صنایع در دریافت سرمایه خارجی را به صورت جداگانه نشان می دهد. همان گونه که مشهود است، صنایع تبدیلی، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است. نکته جالب توجه در این نمودار، سرمایه گذاری بسیار محدود در بخش کشاورزی و تا حدی معدن با وجود ظرفیت های بالای طبیعی روسیه در این دو زمینه است.

نمودار ۳. سرمایه گذاری خارجی به تفکیک صنایع

Source: ΦCFC, 2014.

اقدام های فدراسیون روسیه برای جذب سرمایه گذاری خارجی

الف) سیاست گذاری برای جذب سرمایه خارجی در فدراسیون روسیه

با فروپاشی اتحاد شوروی، فدراسیون روسیه برای بهبود اقتصاد ورشکسته خود، جایگاه ویژه ای را برای ورود سرمایه خارجی در نظر گرفت. در گام اول مالکیت خصوصی به عنوان اصلی تأیید شده در اعلامیه حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ به رسمیت شناخته شد (Alidusti, 2011: 297). در گام دوم قوانین اقتصادی به صورت کامل اصلاح شد. البته نباید از نظر دور داشت که روند تصویب قوانین برای جذب سرمایه گذاری خارجی قبل از فروپاشی اتحاد شوروی و در دوران آخرین دبیر حزب آغاز شد. در اصل، برخی صاحب نظران شروع

حرکت روسیه به سوی اقتصاد جهانی را قبل از فروپاشی و هم‌زمان با اصلاحات گورباچف می‌دانند؛ بنابراین به صورت کلی روند ساخت و اصلاح قوانین جذب سرمایه‌گذاری خارجی در روسیه را می‌توان به سه دوره اصلی تقسیم کرد:

۱. دوره اول سال‌های ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۰ که هم‌زمان با اصلاحات میخائیل گورباچف است. در این دوره اولین گام‌های جذب سرمایه خارجی با تصویب قانونی در ۱۳ ژانویه ۱۹۸۷ برداشته شد. این قانون در مورد مشارکت بخش دولتی یا خصوصی خارجی در فعالیت‌های اقتصادی در قلمروی اتحاد شوروی بود. توجه به مناطق آزاد، امکان ورود سرمایه خارجی و نیز راهکارهای خروج سرمایه از روسیه برای سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر از جمله موارد مطرح شده در این قانون بود (Станиславчик, 2015)؛ اما در این قانون امکان ورود مستقل شرکت‌های خارجی به روسیه وجود نداشت و سرمایه‌گذاری فقط از راه مشارکت با بنگاه‌های اقتصادی روس که به صورت کلی دولتی بودند، امکان‌پذیر بود. موفقیت‌های اتحاد شوروی در جذب سرمایه خارجی در این دوره به دلیل ساختارهای سیاسی حاکم بر کشور و نیز دشواری‌های فراوان اقتصادی بسیار ناچیز بود.

۲. دوره دوم سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ که در برگیرنده نیمه اول ریاست جمهوری یلتسین است. اگرچه روسیه در این زمان در همه عرصه‌ها دچار سردرگمی و بی‌برنامگی بود؛ اما توانست در زمینه جذب سرمایه خارجی برخی قوانین را تصویب کند که مبنای تنظیم قوانین پیشرفته‌تر را فراهم آورد. در همین زمینه قانون فدرال با عنوان «درباره سرمایه‌گذاری‌های خارجی» در سال ۱۹۹۱ وضع شد. این مجموعه که بسیار ابتدایی و غیرحرفه‌ای تنظیم شده بود، شامل تعریف بسیار کلی سرمایه‌گذاری، تسهیلات اعطایی به سرمایه‌گذاران و شیوه‌های حقوقی حل دعاوی بود. همچنین در این دوره دو بخشنامه با شماره‌های ۱۰۰۴ و ۱۱۹۹ در سال ۱۹۹۴ از سوی رئیس جمهور در مورد حل برخی مشکلات اجرایی در روند جذب سرمایه خارجی و تسهیل این روند صادر شد. بخشنامه شماره ۱۰۰۴ به معافیت‌ها و تخفیف‌های مالیاتی برای سرمایه‌گذاران مربوط بود و بخشنامه شماره ۱۱۹۹ برای ازمیان‌بردن برخی دشواری‌های بر سر راه جذب وام‌های خارجی برای استفاده در بخش تولید، صادر شد (Борисова, 2015: 292). موفقیت‌های محدود روسیه در جذب سرمایه خارجی در این دوره بیش از اینکه به اصلاح قوانین مربوط باشد، وام‌دار تأثیرهای فروپاشی اتحاد شوروی و بازشدن فضای سیاسی بود. نباید از نظر دور داشت، اگرچه فروپاشی و تغییر ساختار سیاسی در مدت زمان اندکی رخ داد، اما تغییرهای اقتصادی و از آن مهم‌تر مشاهده آثار ناشی از این تغییرها نیازمند زمان بیشتری بود. موضوعی که حاکمان مسکو به ظاهر اعتقادی به آن نداشتند و مارگارت تاچر نخست‌وزیر وقت انگلیس، در واکنش به برنامه اقتصادی روسیه با عنوان «۵۰۰ روز گذار به بازار»، لزوم برنامه‌های بلندبرد و چشم‌اندازهای کلان برای اصلاحات اقتصادی را

این چنین گوشزد کرده بود: «اگر توانستید در یک نسل به اقتصاد بازار گذر کنید خوب خواهد بود» (Aganbegian and Walker, 2012: 25).

۳. دوره سوم سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۳. این دوره را می‌توان دوران واقع‌بینی در عرصه اقتصادی در فدراسیون روسیه دانست. توجه به دشواری‌های اصلی و تلاش جدی برای رفع آن‌ها، موفقیت‌های به نسبت قابل قبولی در جذب سرمایه خارجی برای روسیه به همراه آورد. در این دوره اولین گام مهم با تصویب قانون فدرال با عنوان «توافق‌هایی درباره بخش تولید»^۱ در اوایل سال ۱۹۹۶، برداشته شد. این قانون حاوی دو بخش بسیار مهم برای تسهیل جذب سرمایه خارجی بود: نخست فعالیت شخص حقوقی خارجی به عنوان سرمایه‌گذار مستقل در روسیه بدون مانع اعلام شد و دیگر نیازی به مشارکت با بنگاه‌های اقتصادی روسی نبود؛ دوم گام‌هایی هرچند اولیه در مورد جبران خسارت‌ها در این قانون برداشته شد. به بیانی، دولت روسیه با شرایطی جبران برخی خسارت‌های پدیدآمده برای سرمایه‌گذار خارجی را به عهده گرفت (Hosseinzadeh and Fazlavy, 2015: 89).

اما مهم‌ترین و تأثیرگذارترین قانون برای جذب سرمایه خارجی در ژوئیه ۱۹۹۹ به تصویب مجلس فدرال رسید. در این تاریخ، قانون فدرال «درباره سرمایه‌گذاری‌های خارجی» تصویب شده سال ۱۹۹۱ که در بالا از آن نام برده شد، مورد بازنگری اساسی قرار گرفت و به قانون فدرال شماره ۱۶۰ با عنوان «درباره سرمایه‌گذاری‌های خارجی در فدراسیون روسیه» تغییر یافت (Зубченко, 2006: 80). برخلاف قانون تصویب شده سال ۱۹۹۱ که بسیار ابتدایی و غیرحرفه‌ای تنظیم شده بود، قانون مصوب سال ۱۹۹۹، از بسیاری جنبه‌ها، پیشرفته به حساب می‌آمد. قوت‌های قانون سال ۱۹۹۹ که آن را از قانون سال ۱۹۹۱ به‌طور کلی جدا می‌کرد، شامل این موارد است:

۱. تعریف حقوقی مفاهیم مرتبط با سرمایه‌گذاری با جزئیات و شفافیت بیشتر؛
۲. مشخص شدن هدف‌ها و اولویت‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی؛
۳. تأمین ثبات شرایط سرمایه‌گذاری و تنظیم رژیم حقوقی سرمایه‌گذاری منطبق بر استانداردها و عرف‌های بین‌المللی؛
۴. نحوه تضمین اصل سرمایه و سود آن.

اگرچه قانون سال ۱۹۹۹ در مه ۲۰۱۴ بازنگری شد؛ اما اصول و معیارهای اساسی آن دچار تغییر نشده است. قانون فدرال شماره ۱۶۰، سرمایه‌گذار را شخص حقیقی یا حقوقی خارجی تعریف کرده است که بنابر قوانین روسیه، ظرفیت و حق سرمایه‌گذاری را داشته باشد. براساس ماده ۱ این قانون سرمایه‌گذاری خارجی به صورت کلی «سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی

در فدراسیون روسیه مطابق با قوانین و مقررات این فدراسیون» تعریف شده است (pravo.gov.ru, 1999). براساس ماده دو سرمایه‌گذاری مستقیم، شامل دراختیارداشتن دست‌کم ۱۰ درصد از سرمایه اولیه شرکت، با بیان در اساس‌نامه شرکت است. این قانون طرح‌هایی با آورده اولیه ۱ میلیارد روبل به بالا یا ۱۰۰ میلیون روبل (به شرطی که کمتر از ۱۰ درصد از سهام شرکت نباشد) را در اولویت اول پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه تعریف کرده است که از بیشترین تسهیلات و مزایا بهره‌مند خواهند شد (pravo.gov.ru, 1999). همچنین براساس ماده ۶ این قانون، زمینه‌های سرمایه‌گذاری در روسیه نامحدود و نامعین است به شرطی که با قوانین موضوعه تضاد نداشته باشد (pravo.gov.ru, 1999).

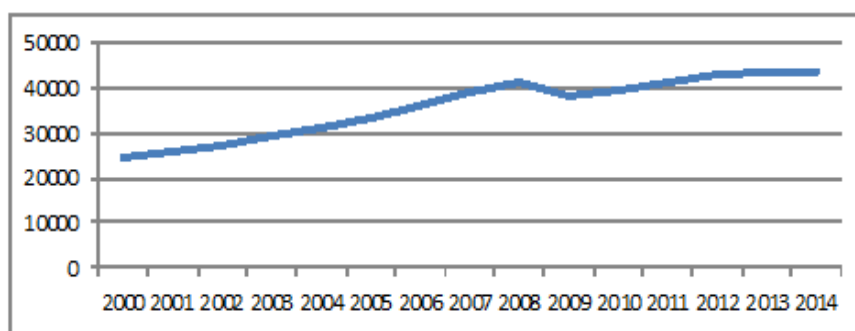
ماده ۵ این قانون که در مورد تضمین‌های اصل سرمایه و سود آن است، بر تضمین کامل و بی‌قیدوشرط حقوق و منافع سرمایه‌گذار خارجی در روسیه تصریح دارد. علاوه بر این، اگر به سرمایه‌گذاران به دلیل تصمیم‌ها و فعالیت‌های غیرقانونی نهادهای دولتی، اعم از فدرال یا منطقه‌ای خسارت وارد شود، جبران خسارت آنان توسط دولت تضمین شده است (pravo.gov.ru, 1999). در ماده ۱۱ تصریح شده است که سود حاصل از سرمایه‌گذاری پس از پرداخت کسره‌های دولتی، در اختیار سرمایه‌گذار خواهد بود و وی حق استفاده آزاد از آن را دارد (pravo.gov.ru, 1999).

همان‌گونه که از بررسی کوتاه قوانین فدرالی روسیه پیداست، این کشور در اواخر دهه ۱۹۹۰ با ارائه تعریف شفاف‌تری از سرمایه‌گذاری خارجی در قوانین فدرالی، تبیین اولویت‌ها و هدف‌های جذب سرمایه، تنظیم رژیم‌های حقوقی منطبق بر استانداردهای اقتصاد بین‌الملل و نیز تأمین ثبات شرایط و تضمین سرمایه، راه را برای جذب سرمایه خارجی هموار کرده است (Karami, 2014: 119). مجموعه این فعالیت‌ها برای فدراسیون روسیه تأثیرهای مثبت اقتصادی به همراه داشته است و آثار وضع این قوانین و رژیم‌های حقوقی به شکل مستقیم، تراز جذب سرمایه خارجی این کشور را متأثر کرده است.

ب) تحولات ساختار اقتصاد در فدراسیون روسیه

بنابر مطالبی که در بخش چارچوب نظری این نوشتار مطرح شد، عامل ثبات اقتصادی که به شکل کلی با سه شاخص رشد تولید ناخالص داخلی، نوسان‌نداشتن در نرخ تورم، میزان بیکاری پایین و مهارشده مشخص می‌شود و نیز عامل شاخص کسب‌وکار از موارد تأثیرگذار در جذب سرمایه خارجی محسوب می‌شود؛ بنابراین در این بخش تغییرهای این عوامل در فدراسیون روسیه از سال ۲۰۰۰ یعنی شروع موج افزایش جذب سرمایه خارجی را بررسی می‌کنیم. سپس برای آزمون فرضیه نوشتار، پویایی تغییرهای هر شاخص را با پویایی تغییرهای ورود سرمایه خارجی مقایسه می‌کنیم.

۱. تولید ناخالص داخلی فدراسیون روسیه: تولید ناخالص داخلی از شاخص‌های اقتصاد کلان و بیانگر مجموع ارزش کالاها و خدماتی است که در یک سال در هر کشور تولید می‌شود (Hirata, 2015: 89). این شاخص در فدراسیون روسیه پس از یک دهه عقب‌گرد و کاهش، در پایان دهه ۱۹۹۰ دوباره شروع به رشد کرده است. در مدت زمان اندکی این رشد شتاب زیادی پیدا می‌کند تا جایی که بنابر آمارهای بانک جهانی، فدراسیون روسیه در سال ۲۰۱۴ از نظر میزان تولید ناخالص داخلی در شمار ده کشور اقتصاد بزرگ دنیا قرار می‌گیرد (World Bank, 2014). همان‌گونه که در شکل ۱ دیده می‌شود، غیر از سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹،^۱ تولید ناخالص داخلی روسیه با شیب تقریباً منظم در حال رشد است.

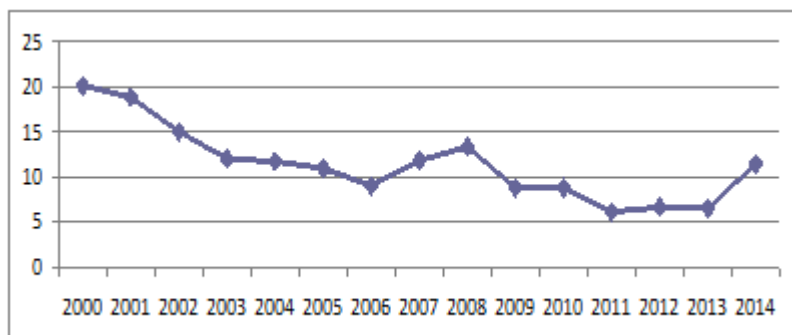
نمودار ۴. تولید ناخالص داخلی فدراسیون روسیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ (میلیارد روبل)

Source: The International Monetary Fund, 2015.

۲. نرخ تورم: فروپاشی اتحاد شوروی نه تنها رویداد بزرگ تاریخی و سیاسی بود؛ بلکه آثار بسیار زیاد و عمیقی در عرصه اقتصاد به دنبال داشت. تورم بسیار شدید یکی از برجسته‌ترین تأثیرهای اقتصادی فروپاشی به حساب می‌آید. علاوه بر آثار ناشی از فروپاشی، سیاست‌های ضربتی حاکمان این کشور برای تعدیل اقتصادی، خصوصی‌سازی و ورود به اقتصاد آزاد بر این تورم دامن می‌زد. برای نمونه در آوریل ۱۹۹۱، ۶۳ درصد تورم ثبت شد یا در ژانویه ۱۹۹۲، این عدد به ۲۴۵ درصد رسید (Baranov and Somova, 2015: 119). به صورت کلی تورم در پنج سال اول پس از فروپاشی یعنی تقریباً تا سال ۱۹۹۵ بسیار زیاد و پرنوسان بوده است؛ اما به مرور با حاکم شدن سیاست‌های واقع‌بینانه‌تر و نیز گذر از شوک‌های ناشی از تغییرهای بنیادین سیاسی، به مرور نرخ تورم و نوسان‌های سالیانه آن رو به کاهش گذاشت. در دهه دوم پس از فروپاشی، با افزایش رشد اقتصادی و ایجاد ثبات در بازار، روند کاهش تورم شتاب بیشتری می‌گیرد و در مجموع نوسان‌های آن نیز منطقی‌تر می‌شود. همان‌گونه که در شکل ۲

۱. این نوسان متأثر از بحران جهانی اقتصاد سال ۲۰۰۸ است.

مشاهده می‌شود، از سال ۲۰۰۰ به بعد نرخ تورم در فدراسیون روسیه روند نزولی دارد. نوسان‌های شدید دیده نمی‌شود و مهم‌ترین آن مربوط می‌شود به بحران مالی سال ۲۰۰۸ که سبب افزایش تورم چند درصدی در این کشور شده است.

نمودار ۵. نرخ تورم در فدراسیون روسیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ (درصد)

Source: Уровень Инфляции в РФ, 2016.

۳. نرخ بیکاری در فدراسیون روسیه: در دوران اتحاد شوروی مفهوم بیکاری به معنایی که در اقتصاد از آن یاد می‌شود، وجود نداشت. قانون اساسی اتحاد شوروی مصوب ۱۹۳۶ اگرچه در ماده ۱۱۸ کار را حق همه شهروندان می‌دانست؛ اما در مواد دیگر نقش فرد در یک جامعه سوسیالیستی را به شکلی تعریف می‌کرد که در عمل کار به وظیفه‌ای غیرقابل گرفتن تبدیل می‌شد. ساختارهای سیاسی-اقتصادی به گونه‌ای طراحی شده بود که همه در برابر برخی خدمات رایگان اجتماعی به اضافه حقوقی اندک که از دولت دریافت می‌کردند، موظف به کارکردن برای آن بودند. دولت نیز برای تحقق شعارهای سوسیالیستی خود مانند «حداقل رفاه اجتماعی برای همه» و «کار برای همه»، مجبور بود موقعیت‌های غیرضروری شغلی ایجاد کند (Aganbegian and Walker, 2012: 41). به بیان دیگر، اتحاد شوروی سازمانی بزرگ بود که شهروندان کارمندان آن به حساب می‌آمدند. کارمندان موظف به کار برای سازمان بودند و سازمان خود را به تأمین نیازهای آن‌ها موظف کرده بود. از این نظر در اتحاد شوروی برای همه شغل وجود داشت و بیکاری به معنای اقتصادی آن وجود نداشت.

با فروپاشی اتحاد شوروی و الغای نظام سوسیالیستی و حرکت فدراسیون روسیه به سمت اقتصاد بازار، تعهد دولت در ایجاد اشتغال برای شهروندان نیز ملغی شد. از این رو، پس از گذشت تقریباً یک سال از فروپاشی، مفهوم بیکاری در فدراسیون روسیه با انتشار اولین آمارهای بیکاری در سال ۱۹۹۲ نمایان شد. بیکاری در دهه ۱۹۹۰ مانند دیگر شاخص‌های اقتصادی در روسیه، در وضعیت مناسبی قرار نداشت و هر سال بر نرخ بیکاری به صورت

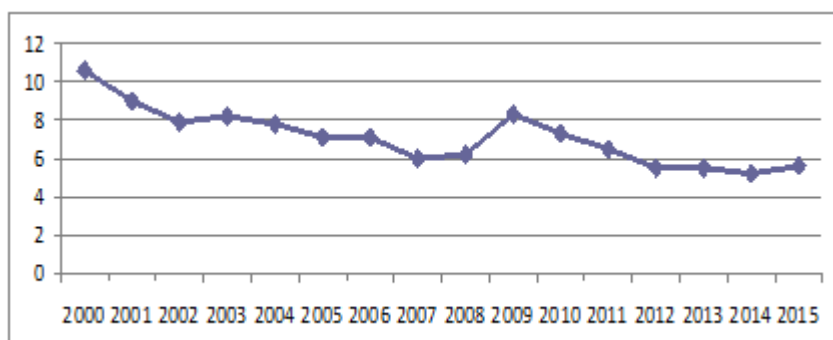
فزاینده افزوده می‌شد، به شکلی که پس از گذشت ۹ سال از انتشار اولین آمار رسمی، نرخ بیکاری در روسیه تقریباً سه برابر شد (جدول ۱).

اصلاحات اقتصادی اواخر دهه ۹۰، آثار خود را بر حوزه اشتغال نیز نمایان ساخت. سرانجام پس از یک دهه افزایش نرخ بیکاری در سال ۲۰۰۰ برای اولین بار این نرخ شاهد کاهش بود. به تناسب بزرگ شدن اقتصاد روسیه و افزایش رشد اقتصادی در ۱۰ سال دوم پس از فروپاشی، فرصت‌های شغلی نیز به مرور افزایش یافت تا جایی که در سال ۲۰۱۴ نرخ بیکاری به پایین‌ترین سطح خود در ۲۰ سال گذشته رسید (شکل ۳). دولت فدراسیون روسیه برای کاهش هرچه بیشتر نرخ بیکاری، سال ۲۰۱۰ را سال «مبارزه با بیکاری» نامگذاری کرد. در این زمینه با تخصیص بودجه ۶/۲ میلیارد روبلی، سعی کرد فرصت‌های بیشتری برای اشتغال ایجاد کند (Григорьева, 2010: 7).

جدول ۳. نرخ بیکاری در فدراسیون روسیه در دهه ۹۰

سال	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹
نرخ بیکاری (درصد)	۰	۴/۸	۵/۳	۲/۷	۸/۵	۹/۶	۱۰/۸	۱۱/۹	۱۳

Source: Мировая Экономика, 2015.

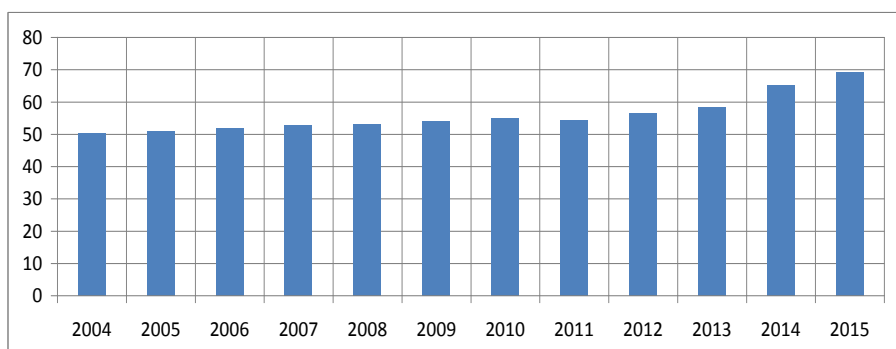
نمودار ۶. نرخ بیکاری در فدراسیون روسیه در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ (درصد)
 Мировая Экономика, 2015.

۴. شاخص کسب‌وکار در فدراسیون روسیه: همان‌گونه که در بخش چارچوب نظری بیان شد، شاخص کسب‌وکار نام طرح‌هایی است که از سال ۲۰۰۴ توسط بانک جهانی برای رتبه‌بندی کشورها از نظر آسانی انجام فعالیت تجاری آغاز شده است. در این طرح، سالانه مجموعه‌ای از شاخص‌های اساسی مرتبط با کسب‌وکار در همه کشورهای بررسی می‌شود و جمع همه این شاخص‌ها در قالب عددی (از صد) با نام شاخص کسب‌وکار اعلام می‌شود. آسانی شروع کسب‌وکار، گرفتن مجوزها، نرخ اشتغال، روندهای ثبت اموال، گرفتن

اعتبارهای مالی، حمایت از سهام‌داران اقلیت، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، میزان لازم الاجرا شدن قراردادها و سهولت پایان کسب‌وکار، مواردی است که برای تعیین شاخص کسب‌وکار بررسی می‌شود. از آنجا که این طرح از سال ۲۰۰۴ آغاز شده است؛ بنابراین اطلاعات پیش از این تاریخ در مورد وضعیت فدراسیون روسیه موجود نیست؛ اما بررسی همین شاخص از سال ۲۰۰۴ تاکنون، اطلاعات ارزشمندی از وضعیت کسب‌وکار در روسیه و چگونگی تحولات آن در اختیار قرار می‌دهد. باید توجه داشت که جامعیت نسبی و تنوع شاخص‌ها، این شاخص را برای اقتصاددانان در تحلیل فضای کسب‌وکار کشورهای مختلف اتکاپذیر کرده است.

همان‌گونه که در نمودار ۴، مشاهده می‌شود، شاخص کسب‌وکار در روسیه از سال ۲۰۰۴ هر ساله رو به بهبود و ارتقا بوده است. به‌ویژه در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ که این شاخص به‌صورت چشمگیری ارتقا یافته است. مطابق رتبه‌بندی بانک جهانی روسیه در میان کشورهای جهان از نظر شاخص کسب‌وکار در سال ۲۰۱۵ در جایگاه پنجاه و چهارم قرار دارد (Doing Business, 2016).

نمودار ۷. شاخص کسب‌وکار در روسیه

Source: Doing Business, 2016.

نتیجه

بنابر آنچه گفته شد در چارچوب نظری از نگاه صاحب‌نظران علم اقتصاد، افزایش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور میزبان تابع دو متغیر اصلاحات بنیادین در قوانین بالادستی مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی و نیز بهبود شاخص‌های عمومی اقتصادی مؤثر بر بازار و به تبع مؤثر بر بازار سرمایه است. رشد تولید ناخالص داخلی، نوسان زیاد نداشتن نرخ تورم، نرخ پایین و مهارشده بیکاری و شاخص کسب‌وکار، شاخص‌های مؤثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هستند. در محدوده قوانین مرتبط با سرمایه‌گذاری، اگرچه

فدراسیون روسیه پس از فروپاشی تلاش‌هایی صورت می‌دهد؛ اما تصویب قانون فدرال شماره ۱۶۰ با عنوان «درباره سرمایه‌گذاری‌های خارجی در فدراسیون روسیه»، مؤثرترین قانون در این زمینه محسوب می‌شود. تعریف حقوقی مفاهیم مرتبط با سرمایه‌گذاری به صورت شفاف، مشخص شدن هدف‌ها و اولویت‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تنظیم رژیم‌های حقوقی منطبق بر استانداردهای بین‌المللی و چگونگی تضمین اصل سرمایه و سود، از ویژگی‌های مهم این قانون است.

همچنین همه شاخص‌های مؤثر بر جذب سرمایه خارجی، در انتهای دهه ۱۹۹۰ بهبود و ارتقای خود را آغاز می‌کنند. تولید ناخالص داخلی از سال ۲۰۰۰ رشد داشته است، تورم اگرچه با نوسان‌هایی همراه بوده است؛ اما سیر نزولی داشته است. بیکاری کاهش یافته و شاخص کسب‌وکار به صورت مداوم سالانه در حال رشد بوده است. افزایش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رابطه معناداری با اصلاح قوانین و بهبود شاخص‌های مؤثر بر جذب سرمایه خارجی در فدراسیون روسیه دارد. اندکی پس از اصلاح قوانین و برنامه‌ریزی برای ارتقای این شاخص‌ها در اواخر دهه ۱۹۹۰، ورود انواع سرمایه خارجی به ویژه سرمایه مستقیم، سیر صعودی می‌یابد. حتی تنزل این شاخص متأثر از بحران مالی سال ۲۰۰۸، درست یک سال بعد اثر خود را بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی نمایان می‌سازد و در سال ۲۰۰۹ همه انواع سرمایه‌گذاری خارجی در فدراسیون روسیه با افت شدید روبه‌رو می‌شود، که این افت در سال‌های بعد با بهبود شاخص‌ها، بهبود می‌یابد. تصمیم‌گیران در روسیه که جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را از راه‌های تأمین مالی و بهبود اقتصاد ورشکست پس از فروپاشی می‌دانستند با تأثیرگذاری هم‌زمان بر سیاست‌گذاری و ساختار اقتصادی، توانستند موفقیت‌های چشمگیری را در جذب سرمایه مستقیم خارجی به دست آورند.

References

A) English

1. Aganbegian, Abel and James E. Walker (2012), "Modernizing Russia's Social System", **Problems of Economic Transition**, Vol. 54, No. 11, pp. 11-64.
2. Baranov, A. O. and I. A. Somova (2015), "Analysis of Main Factors of Inflation Dynamics in Post-Soviet Russia", **Studies on Russian Economic Development**, No. 26, pp.110-124.
3. Bradlow, D. and A. Escher (2000), **Legal Aspects of Foreign Direct Investment**, London: Kluwer Law International.
4. Dhrihi, Abdelhafidh (2015), "Foreign Direct Investment, Technological Innovation and Economic Growth: Empirical Evidence Using Simultaneous Equations Model", **International Review of Economics**, No. 62, pp. 381-401.

5. **Doing Business** (2016), "Measuring Business Regulations", Available at: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/russia>, (Accessed on: 4/12/2015).
6. Hirata, Johannes (2015), "How should we Measure GDP? the Origin and Nature of a Contested Concept", **International Review of Economics**, Vol. 62, No. 1, pp. 85-90.
7. Kurtishi-Kastrati, Selma (2013), "Impact of FDI on Economic Growth: an Overview of the Main Theories of FDI and Empirical Research", **European Scientific Journal**, No. 9, pp. 56-78.
8. Murphy, Kevin M. and Robert H. Topel (2016), "Human Capital Investment, Inequality, and Economic Growth", **Journal of Labor Economics**, No. 34, pp. 99-127.
9. Rieneld, S. A. (1985), **Encyclopedia of Public International Law**, Vol. 8, Amsterdam: World.
10. Sarkar, N. (1976), **Foreign Investment and Economic Development in Asia**, New Delhi: Oriented Longman Limited.
11. Taylor, J. B. (2016), **Policy Stability and Economic Growth: Lessons from the Great Recession**, London: London Publishing Partnership.
12. **The International Monetary Fund** (2015), "Gross Domestic Product of Russia", Available at: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/weorept.aspx?sy=1992&ey=2015&ssd=1&sort=country&ds=%2C&br=1&pr1.x=77&pr1.y=16&c=922&s=NGDP_R&grp=0&a=, (Accessed on: 25/2/2016).
13. **UNCTAD** (2015), "World Investment Report: Reforming International Investment Governance", New York and Geneva: United Nations Publication.
14. Wafo, Kamga Guylcopold (1998), **Political Risk and Foreign Direct Investment**, Konstanz: University of Konstanz.
15. **World Bank** (2014), "Gross Domestic Product", Available at: <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>, (Accessed on: 4/12/2015).
16. Wu, J. and S. Li (2012), "Foreign Direct Investment vs. Foreign Portfolio Investment: the Effect of the Governance Environment", **Management International Review**, No. 52, pp. 643-670.

B) Persian

1. Al-Imran, Roya and Seyyed Ali Al-Imran (2014), "Impact of Non-Oil Exports and Foreign Direct Investment on National Production", **Financial and Economic Policies**, Vol. 2, No. 6, pp. 23-48.
2. Alidusti Shahraki, Naser (2011), "The Respect of Foreign Ownership and Investment", **Law**, Vol. 41, No. 1, pp. 295-312.

3. Dutkevich, Peter (2009), "The Inevitable Transition: Conceptualization of the Russian Developmentist State", *Iras*, No. 4, pp. 111-140.
4. Hosseinzadeh, Vahid and Mostafa Fazlavy (2015), "The Potential of Foreign Investment in Russia and the Feasibility of the Pesence of Iranian Companies in this Field", in: **The Proceedings of the Eighth Scientific Conference of Iranian Students' in the Russian Federation with a Special Look at Iran's Strategic and Economic Cooperation and Russia**, Allameh Tabataba'i University in Collaboration with the Islamic Society of Moscow, St. Petersburg State University, pp. 83-95.
5. Kagarlytsky, Boris (2009), **Heritage of the Soviet Union**, Translated by Shahriar Khajian, Tehran: Nashr Amah.
6. Karami, Jahangir (2014), "Contradictory Models of Development in Russia: Three Centuries of Search and its Achievements", **Political Science**, Karaj Azad University, No. 28, pp. 97-140.
7. Saeedi, Ali and Zahra Miyadi (2011), "The Study of Major Barriers to Foreign Investment in Iran from the Point of View of Foreign Investors", **Economic Research**, No. 41, pp. 181-200.

C) Russian

1. Беренко, А. В. (2013), **Прямые Иностранные Инвестиции в России: Региональный Аспект**, Москва: НРА (Национальное Рейтинговое Агентство).
2. Борисова, О. В. (2015), «Инвестиционный Климат в России: Состояние и Оценка», **Аудит и Финансовый Анализ**, Vol. 11, No. 1, pp. 288-295.
3. Григорьева, И. А. (2010), «Проблема Безработицы и Пути ее Преодоления на Примере России и США», **Чита: ЧитГУ**, Vol. 8, No. 5, pp. 7-19.
4. Давлетова, А. Н. (2014), «Иностранные Инвестиции в России», **Издания Органов Научно-Технической Иформации Б ГАУ**, Vol. 9, No. 33, pp. 51-57.
5. «Динамика Иностранных Инвестиций» (2015), **Банк Нт**, Available at: <http://banknt.ru/?id=520>, (Accessed on: 6/4/2016).
6. Зубченко, Л. А. (2006), **Иностранные Инвестиции**, Москва: Книгодел.
7. Кальней, М. Г. (2010), «Об Операциях с Офшорными Юрисдикциями», **Вестник Омского Университета**, Серия «Экономика», Vol. 47, No. 4, pp. 24-79.
8. Лахина, Л. Ф. и Г. В. Голикова (2015), «Системные Экономические Реформы и их Влияние на Отношения Собственности», **Вестник Белгородского Университета Кооперации, Экономики и Права**, Vol. 19, No. 2, pp. 401-407.
9. Певтиев, В. И. (2012), «Экономические Реформы и Модель Развития России», **Теоретическая Экономика**, Vol. 1, No. 2, pp. 51-62.

10. Станиславчик, Н. Б. (2015), «Эволюция Политики Привлечения Прямых Иностранных Инвестиций в Экономику России», **Рус-Наука**, Available at: http://www.rusnauka.com/23_NTP_2012/Economics/4_115581.doc.htm, (Accessed on: 3/2/2015).
11. «Уровень Безработицы России» (2015), **Мировая Экономика**, Available at: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=russia&table=ueecia&time=2>, (Accessed on: 6/4/2016).
12. **Уровень Инфляции в РФ** (2016), «Инфляция в России», Available at: <http://xn----ctbjnaatncev9av3a8f8b.xn--p1ai/>, (Accessed on: 6/4/2016).
13. «Федеральный Закон» (1999), No. 160, Июнь 9, Ред. от 5/5/2014, Available at: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102060945>, (Accessed on: 10/5/2017).
14. **Федеральная Служба Государственной Статистики (ФСГС)** (2014), «Россия в Цифрах 2014г.», Available at: <http://www.gks.ru>, (Accessed on: 23/5/2015).
15. **Центральный Банк Российской Федерации (ЦБРФ)** (2013), «Прямые Иностранные Инвестиции в РФ», Available at: <http://www.cbr.ru/analytics/>, (Accessed on: 2/5/2015).